

Oliver Sacks
Ευγνωμοσύνη

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΝΤΣΙΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗ

OLIVER SACKS

Ευγνωμοσύνη

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Γιώργος Πάντσιος

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

Τα συγκεκριμένα άρθρα δημοσιεύτηκαν αρχικά στους *New York Times* με την εξής σειρά: «Υδράργυρος» υπό τον τίτλο «*Η χαρά των γηρατειών*» (6 Ιουλίου 2013), «*Η δική μου ζωή*» (19 Φεβρουαρίου 2015), «*Ο περιοδικός μου πίνακας*» (24 Ιουλίου 2015) και «*Σάββατο*» (14 Αυγούστου 2015).

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια * Oliver Sacks, *Ευγνωμοσύνη* * Τίτλος πρωτοτύπου: *Gratitude* * Μετάφραση: Γιώργος Πάντσιος * Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος * Επιμέλεια, διορθώσεις: Μαρίνα Κολιτσοπούλου * Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης * Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση * Copyright© Oliver Sacks, 2015. All rights reserved * Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη), 2016 * Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Μάιος 2017 * ΚΕΤ Α745 * ΚΕΠ 350/17 * ISBN 978-960-16-7340-0

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069 * ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078 * ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΕΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55 * Web site: <http://www.patakis.gr> * e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Έχω έρθει πλέον πρόσωπο με πρόσωπο με τον θάνατο,
αλλά δεν έχω γυρίσει την πλάτη στη ζωή.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

11

Υδράργυρος

15

Η δική μου ζωή

25

Ο περιοδικός μου πίνακας

33

Σάββατο

45

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΣΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ δοκίμια που ακολουθούν, γραμμένα στα δύο τελευταία χρόνια της ζωής του, ο Όλιβερ Σακς πραγματεύεται τα γηρατειά, την αρρώστια και τον θάνατο με ξεχωριστή χάρη και διαύγεια. Στο πρώτο δοκίμιο, με τον τίτλο «Ύδράργυρος», που γράφτηκε εν μιά νυκτί λίγες μέρες πριν από τα 80στά γενέθλιά του τον Ιούλιο του 2013, υμνεί τις χαρές των γηρατειών, χωρίς να αγνοεί τις συνακόλουθες αδυναμίες του σώματος και του πνεύματος.

Δεκαοκτώ μήνες αργότερα, έχοντας μόλις ολοκληρώσει το τελευταίο «χέρι» της αυτοβιογραφίας του, με τον τίτλο *Εν κινήσει: μια ζωή* (εκδ. Ροπή, 2016), ο Δρ. Σακς έμαθε ότι

η σπάνια μορφή οφθαλμικού μελανώματος με την οποία διαγνώστηκε το 2005 είχε κάνει μετάσταση στο ήπαρ. Υπήρχαν ελάχιστες δυνατότητες θεραπείας της συγκεκριμένης μορφής καρκίνου και οι γιατροί προέβλεψαν ότι του έμεναν μόλις έξι μήνες ζωής. Μέσα σε λίγες μέρες ολοκλήρωσε το δοκίμιο «Η δική μου ζωή», όπου εξέφραζε το αίσθημα ευγνωμοσύνης που τον κατέκλυζε για την καλή ζωή που έζησε. Όμως δίστασε να το δημοσιεύσει αμέσως, καθώς αναρωτιόταν: Μήπως ήταν πρόωρο; Επιθυμούσε όντως να δημοσιοποιήσει ότι είχε μια ανίατη ασθένεια; Έναν μήνα αργότερα, καθώς έμπαινε στο χειρουργείο για να υποβληθεί σε θεραπεία που θα του εξασφάλιζε μερικούς επιπλέον μήνες δραστήριας ζωής, ζήτησε να σταλεί το δοκίμιο στους *New York Times*, όπου και δημοσιεύτηκε την επόμενη μέρα. Οι αναρίθμητες εκδηλώσεις συμπαραστάσης εκ μέρους του κόσμου που πυροδότησε το άρθρο τού έδωσαν τεράστια ικανοποίηση.

Τον Μάιο, Ιούνιο και αρχές Ιουλίου του 2015,

η υγεία του ήταν σχετικά καλή – έγραφε, κολυμπούσε, έπαιζε πιάνο και ταξίδευε. Έγραψε αρκετά δοκίμια σ' αυτή την περίοδο, μεταξύ των οποίων το τιτλοφορούμενο «Ο περιοδικός μου πίνακας», που πραγματεύεται αφενός τη μακροχρόνια αγάπη του για τον περιοδικό πίνακα των χημικών στοιχείων και αφετέρου τη δική του θνητότητα.

Έως τον Αύγουστο, η υγεία του Δρος Σακς χειροτέρευε ολοένα και περισσότερο, εξακολουθούσε όμως να αφιερώνει τις τελευταίες του δυνάμεις στο γράψιμο. Το τελικό κείμενο του βιβλίου, το «Σάββατο», είχε ιδιαίτερη σημασία για εκείνον, οπότε το δούλεψε λέξη προς λέξη στην προσπάθειά του να αποδώσει την ουσία του. Δημοσιεύτηκε δύο εβδομάδες πριν από τον θάνατό του στις 30 Αυγούστου 2015.

Kate Edgar & Bill Hayes

ΥΔΡΑΡΓΥΡΟΣ

ΧΘΕΣ ΒΡΑΔΥ είδα στ' όνειρό μου υδράργυρο, τεράστια λαμπερά σταγονίδια υδραργύρου ν' ανυψώνονται και να πέφτουν. Ο υδράργυρος είναι το στοιχείο αρ. 80 και το όνειρό μου μου υπενθυμίζει ότι την Τρίτη θα γίνω κι εγώ ογδό-ντα.

Τα χημικά στοιχεία και τα γενέθλια υπήρξαν αλληλένδετα στη ζωή μου από την παιδική μου ακόμη ηλικία, όταν πρωτοέμαθα τους ατομικούς αριθμούς. Στα έντεκά μου έλεγα «Είμαι νάτριο» (χημικό στοιχείο με ατομικό αριθμό 11) και τώρα στα 79 είμαι χρυσός. Όταν δώρισα σ' έναν φίλο πριν από λίγα χρόνια ένα αεροστεγές και άθραυστο φιαλίδιο με υδράργυρο για τα 80στά

γενέθλιά του, με κοίταξε περίεργα, αλλά μετά μου έστειλε ένα χαριτωμένο γράμμα αστειευόμενος: «Πίνω λίγο κάθε πρωί για να 'χω την υγείά μου».

Ογδόντα! Ούτε που το πιστεύω. Συχνά νιώθω ότι η ζωή μου τώρα αρχίζει και μετά συνειδητοποιώ ότι έχει σχεδόν τελειώσει. Η μητέρα μου ήταν το δέκατο έκτο από δεκαοκτώ παιδιά· εγώ πάλι ήμουν ο μικρότερος από τέσσερις γιους και σχεδόν ο μικρότερος από τα πολυάριθμα ξαδέρφια μου απ' την πλευρά της μαμάς. Στο γυμνάσιο ήμουν πάντοτε το μικρότερο αγόρι στην τάξη. Από τότε μου έμεινε αυτή η αίσθηση ότι είμαι ο νεότερος, αν και πλέον είμαι σχεδόν ο γηραιότερος άνθρωπος που γνωρίζω.

Στα 41 μου νόμισα ότι θα άφηνα την τελευταία μου πνοή όταν, κάνοντας μόνος μου ορειβασία, είχα μια άσχημη πτώση κι έσπασα το πόδι μου. Το έδεσα όπως όπως κι άρχισα να κατεβαίνω το βουνό στηριζόμενος άγαρμπα στα χέρια μου. Στις ατέλειωτες ώρες που ακολούθησαν, δέχτηκα μια επιδρομή από αναμνήσεις,

καλές και κακές. Οι περισσότερες είχαν τη μορφή ευγνωμοσύνης – ευγνωμοσύνης τόσο για ό,τι μου είχαν δώσει οι άλλοι, όσο και για ό,τι είχα μπορέσει κι εγώ να ανταποδώσω. Το δεύτερο βιβλίο μου, *Ευπνήματα*, είχε εκδοθεί μόλις την προηγούμενη χρονιά.

Σχεδόν ογδόντα πια, αντιμετώπιζοντας πλήθος ιατρικών και χειρουργικών θεμάτων που δεν μ' έχουν όμως καθηλώσει, νιώθω χαρούμενος που είμαι ζωντανός. «Χαίρομαι που δεν είμαι νεκρός» είναι η φράση που μερικές φορές αναβλύζει με ορμή από μέσα μου όταν ο καιρός είναι θαυμάσιος. Τούτο έρχεται σε αντίθεση με μια ιστορία που άκουσα από έναν φίλο, ο οποίος, κάνοντας περίπατο στο Παρίσι με τον Σάμιουελ Μπέκετ ένα υπέροχο ανοιξιάτικο πρωινό, γύρισε και του είπε: «Μια τέτοια μέρα δεν χαίρεσαι που είσαι ζωντανός;», κι ο Μπέκετ τού απάντησε: «Δεν θα το 'λεγα». Εγώ, πάντως, είμαι ευγνώμων που είχα τόσες εμπειρίες –άλλες υπέροχες κι άλλες φρικτές– και που μπόρεσα να γράψω μια ντουζίνα βιβλία, να λάβω αναρίθμη-

τες επιστολές από φίλους, συναδέλφους κι αναγνώστες και να απολαύσω αυτό που ο Ναθάνιελ Χόθορν ονόμαζε «συνεύρεση με τον κόσμο».

Λυπάμαι, βέβαια, που σπατάλησα (και εξακολουθώ να σπαταλώ) τόσο χρόνο. Λυπάμαι που είμαι ακόμα στα ογδόντα μου τόσο επώδυνα ντροπαλός όσο ήμουν και στα είκοσι. Λυπάμαι που δεν μιλάω άλλη γλώσσα πλην της μητρικής μου και που δεν έχω ταξιδέψει ή ζήσει σε όσο το δυνατόν περισσότερα μέρη και κουλτούρες, όπως θα έπρεπε να έχω κάνει.

Νιώθω ότι πρέπει να προσπαθήσω να ολοκληρώσω τη ζωή μου, ό,τι κι αν σημαίνει αυτό. Ορισμένοι ασθενείς μου στα ενενήντα ή τα εκατό τους λένε εν είδει αποχαιρετισμού: «Είχα μια γεμάτη ζωή και τώρα είμαι έτοιμος να φύγω». Για κάποιους απ' αυτούς, τούτο σημαίνει ότι θα πάνε οπωσδήποτε στον Παράδεισο κι όχι βέβαια στην Κόλαση, μολονότι τόσο ο συγγραφέας Σάμιουελ Τζόνσον όσο κι ο βιογράφος του Τζέιμς Μπόσγουελ έτρεμαν στη σκέψη ότι μπορεί να πήγαιναν στην Κόλαση και γίνονταν έξαλ-

λοι με τον φιλόσοφο Ντέιβιντ Χιουμ που δεν ασπαζόταν πεποιθήσεις αυτού του είδους. Δεν πιστεύω (ούτε και επιθυμώ) σε καμία μεταθανάτια ύπαρξη εκτός αυτής που ζει στις αναμνήσεις των φίλων και της ελπίδας ότι κάποιος απ' τα βιβλία μου ενδέχεται να εξακολουθήσει να «μιλά» στους ανθρώπους και μετά τον θάνατό μου.

Ο Γ. Χ. Όντεν μού έλεγε συχνά ότι πίστευε πως θα ζούσε έως τα ογδόντα και μετά θα «ξεκουμπιζόταν» (πέθανε μόλις 67 ετών). Αν και πέρασαν σαράντα χρόνια από τον θάνατό του, τον βλέπω συχνά στα όνειρά μου, όπως και τους γονείς μου και τους πρώην ασθενείς μου, που μπορεί όλοι τους να έχουν από καιρό φύγει απ' τη ζωή, τους έχω όμως αγαπήσει πολύ κι έχουν παίξει σπουδαίο ρόλο στη δική μου ζωή.

Στα ογδόντα μου, караδοκεί πια το φάντασμα της άνοιας ή του εγκεφαλικού. Το 1/3 των συνομηλίκων μου έχει ήδη πεθάνει, ενώ πολλοί άλλοι, έχοντας υποστεί σοβαρές διανοητικές ή σωματικές βλάβες, έχουν παγιδευτεί σε μια τρα-

γική και μηδαμινή ζωή. Στα ογδόντα, τα σημάδια της παρακμής είναι πλέον πασιφανή. Τα αντανακλαστικά μας είναι λίγο πιο αργά, τα ονόματα μας διαφεύγουν πολύ πιο συχνά και πρέπει να προσέχουμε να μη σπαταλάμε τις δυνάμεις μας, αλλά ακόμη κι έτσι, μπορούμε να νιώθουμε ενίοτε γεμάτοι ενέργεια και ζωή και καθόλου μα καθόλου «γέροι». Ίσως, αν έχω τύχη, να καταφέρω να ζήσω, λίγο πολύ σώος κι αβλαβής, για μερικά χρόνια ακόμη έχοντας το ελεύθερο να αγαπώ και να δουλεύω, τα δύο πιο σημαντικά πράγματα στη ζωή κατά τον Φρόντ.

Κι όταν έρθει η ώρα μου, ελπίζω να μπορέσω να αντιμετωπίσω τον θάνατο με ψυχραιμία, όπως ο μοριακός βιολόγος και νευροεπιστήμονας Φράνσις Κρικ. Όταν του είπαν ότι είχε επανακάμψει ο καρκίνος του παχέος εντέρου, στην αρχή δεν έβγαλε λέξη· μόνο έριξε ένα βλέμμα πέρα μακριά κι έπειτα ξαναγύρισε στις προηγούμενες σκέψεις του, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα. Όταν μερικές εβδομάδες αργότερα δέχτηκε πιέσεις για τη θεραπεία του, είπε: «Ό,τι

έχει αρχή, πρέπει να έχει και τέλος». Μέχρι που πέθανε, στα 88, εξακολουθούσε να είναι πλήρως δημιουργικός και αφοσιωμένος στο έργο του.

Ο πατέρας μου, που πέθανε 94 ετών, έλεγε συχνά ότι τα ογδόντα ήταν μια από τις ωραιότερες δεκαετίες της ζωής του. Ένιωθε, όπως αρχίζω κι εγώ να νιώθω, μια διεύρυνση και όχι συρρίκνωση του μυαλού και της οπτικής γωνίας από την οποία βλέπει κανείς τα πράγματα, καθώς έχει πλέον μεγάλη εμπειρία ζωής, όχι μόνο της δικής του, αλλά και των άλλων· έχει ζήσει θριάμβους και τραγωδίες, επιτυχίες και αποτυχίες, επαναστάσεις και πολέμους, μεγάλα επιτεύγματα και βαθιές αμφιταλαντεύσεις· έχει δει να αναδύονται σπουδαίες θεωρίες, για να ανατραπούν στη συνέχεια από ανυποχώρητα δεδομένα· έχει μεγαλύτερη επίγνωση της παροδικότητας των πραγμάτων και ίσως και της ομορφιάς. Στα ογδόντα, μπορεί κανείς ατενίζοντας από απόσταση να έχει μια ζωντανή, βιωμένη αίσθηση της ιστορίας, που δεν είναι δυνατή σε νεότερες ηλικίες. Μπορώ πια να φανταστώ, να

νιώσω στο πετσί μου πώς είναι ένας αιώνας, κάτι που δεν θα μπορούσα να κάνω στα σαράντα ή τα εξήντα. Δεν θεωρώ τα γηρατειά μια ολοένα θλιβερότερη περίοδο της ζωής που θα πρέπει να υποστώ κάνοντας ό,τι καλύτερο μπορώ, αλλά μια περίοδο χαλαρότητας και ελευθερίας, μακριά από τις πλασματικές επείγουσες ανάγκες του παρελθόντος, όπου είμαι ελεύθερος να εξερευνήσω ό,τι επιθυμώ και να συνενώσω τις σκέψεις και τα συναισθήματα μιας ολόκληρης ζωής.

Ανυπομονώ, λοιπόν, να κλείσω τα ογδόντα.